
SLOVENSKA LITERATURA NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM: MANJŠINSKA – REGIONALNA?

Prispevek osvetljuje konceptualne spremembe pri obravnavanju in označevanju slovenske literature na avstrijskem Koroškem v diskurzih literarne vede in s strani literarnih ustvarjalcev na ozadju družbenopolitičnih kontekstov in literarnega razvoja v preteklih desetletjih. Zlasti novejša pisateljske prakse kažejo, da etnična, jezikovna in geografska merila ne zadostujejo več za celostno opredelitev predmeta, saj sega literatura slovenskih avtorjev na Koroškem od pisanja v slovenskem jeziku preko hibridnih jezikovnih oblik do pisav v nemščini in drugih jezikih, literarne podobe stvarnosti in prostora, ki zadevajo preteklost in sedanost koroških Slovencev, pa ustvarjajo tudi avtorji, ki niso pripadniki manjšine.

Ključne besede: avstrijska Koroška, književnost, literarna veda, diskurz

Odkar je po ustanovitvi revije *Mladje* leta 1960 prišlo do prenove slovenske literature na avstrijskem Koroškem, se literarna veda posveča vprašanju pogojev in značilnosti tega ustvarjanja. Sprva so ga raziskovali predvsem slavisti in slovenisti iz Avstrije ali Slovenije, pozneje tudi komparativisti in germanisti. Na ozadju različnih perspektiv in metodoloških premen v strokah samih so se izoblikovale in spreminjale tudi diskurzivne opredelitve koroške slovenske literature, spreminjali pa so se tudi tozadevni pogledi in pisateljske prakse literarnih ustvarjalcev. Če so ustanovitelji *Mladja* na koncu prve številke svojega novega lista klicali: »Naj živi slovenska stvar!«, se je zlasti v pisanju mlajših avtorskih generacij v vseh literarnih zvrsteh uveljavila raba obeh deželnih jezikov, hkrati pa je najti slovenske jezikovne prvine tudi v besedilih sicer nemško pišočih avtorjev. Glede na to, da se estetsko zahtevne in družbeno angažirane pisave koroških Slovencev vse bolj selijo v nemščino, da literarno življenje sooblikujejo tudi avtorji iz Slovenije in literarne podobe koroške slovenske stvarnosti očitno

niso več vezane niti na slovenščino niti na etnično pripadnost piscev, se postavlja vprašanje, koliko je sodobna koroška slovenska literatura še manjšinska ali regionalna in kje zarisati njene meje.

Iz kulturnozgodovinskih razlogov je bila literatura koroških Slovencev sprva obravnavana predvsem kot del slovenske literature, kar je razvidno tudi iz razprave *Slovensko slovstvo na Koroškem – živ člen vseslovenskega slovstva* Ivana Grafenauerja, ki je bila leta 1946 objavljena v *Koroškem zborniku* in v kateri je avtor orisal njen razvoj od praslovanske dobe do poplebiscitnih let. Naslov prispevka je programski in glede na čas in kontekst objave brzkone izraža tedanje upanje na združitev »Slovenske Koroške« s Slovenijo, saj je govor o *koroškem delu Slovenije* (Grafenauer 1946: 289) in celo o *Koroški Sloveniji* (prav tam: 342).

Po daljšem obdobju, ko literarna veda ni bila posebno pozorna na novejšo slovensko literarno produkcijo na avstrijskem Koroškem, se je zanimanje znova povečalo ob koncu šestdesetih let in pozneje, ko je bilo aktualizirano tudi vprašanje manjšinskih pravic in položaja koroških Slovencev. Na prvih Koroških kulturnih dnevih leta 1969 so Matjaž Kmecl, Jože Koruza, Boris Paternu, Erich Prunč in Pavle Zablatnik obravnavali starejše in najnovejše slovensko slovstveno ustvarjanje na Koroškem, ki je bilo leta 1973 tudi ena osrednjih tem na Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture (Kmecl 1973b). Paternu je na Koroških kulturnih dnevih književnost koroških Slovencev jasno opredelil kot del slovenske književnosti, ki je »niti v njenem zgodovinskem razvoju niti v njenih tipoloških značilnostih ni mogoče ločiti v poseben literarni organizem« (Paternu 1973: 98), medtem ko je Kmecl (1973a) v prispevku *Književnost zamejskih koroških Slovencev po plebiscitu* močneje poudaril njeno politično, družbeno in kulturno pogojeno samoniklost po letu 1920. Posebnosti razmerja med »matico« in slovenskim delom avstrijske Koroške je Kmecl specificiral v članku *Slovenska koroška in slovenska matična literatura* na ozadju zgodovinskega razvoja glede na to, da je bilo ozemlje, kjer živi slovenska manjšina, več kot pol tisočletja po naselitvi slovensko upravno in kulturno središče z nikoli docela ugaslo »središčno samozavestjo« in eden »integralnih delov slovenskega ozemlja in slovenske kulture«, kar da v veliki meri uravnava »ustrezno slovensko zavest, v matici in na Koroškem, uravnava razmerje med njima, tudi kar zadeva literaturo« (Kmecl 1979: 122). Toda Kmecl je tudi poudaril, da se je po plebiscitu z ločitvijo od matice začel »resnično poseben kulturni razvoj koroške slovenske manjšine same«, ki kot skupnost ostaja »del slovenskega naroda, del, ki je iz nekdanje centralnosti zdrknil najprej v zemljepisno perifernost, zadnjih nekaj nacionalsocialističnih in nacionalističnih desetletij pa je bil brutalno zreduciran v stanje, ko se mora boriti za svoj fizični obstoj« (prav tam: 126, 127). V tem boju je videl tudi razlog za izrazito zgodovinsko oziroma ideološko angažiranost tedanje slovenske koroške literature.

Jože Pogačnik je v monografiji *Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo* sodobno koroško slovensko literaturo obravnaval v sklopu slovstva Slovencev »zunaj

meja današnje republike Slovenije« in uvodoma pojasnil, da pojma *zamejsko* in *zdomsko* »še nista povsem ustaljena«, ker je »omenjena dejavnost študijsko slabo obdelana, slovenskemu poprečju pa tudi izredno slabo poznana« (Pogačnik 1972: 5–6). Obširno navaja iz *Izjave predstavnikov primorskega tiska*, ki so se leta 1971 izrekli za razvoj zamejske slovenske skupnosti v smislu oblikovanja relativno samostojnega oziroma avtonomnega narodnega subjekta. Zamejski deli slovenskega naroda naj bi svoje moči prvenstveno črpali »iz lastne tvornosti, iz identifikacije s svojim specifičnim geografskim in družbeno-ekonomskim položajem in specifično nacionalno kulturno podobo, kot tudi iz plodnega, vsestranskega sodelovanja in podpore matičnega naroda in države« (prav tam: 6). Skladno s tem govori Pogačnik o avtohtoni rasti koroške slovstvene ustvarjalnosti (prav tam: 65) in jo skupaj z drugim zamejskim in zdomskim slovstvom označuje kot »kulturnozgodovinsko ter estetsko pomemben del slovenskega duhovnega dogajanja«, pri čemer mu ustvarjalci niso samo »neodtujljivi«, temveč glede na to, da jim literatura omogoča ubeseditev značilnih bivanjskih položajev manjšine, »tudi dopolnilni del slovstvenega snovanja v matic« (prav tam: 90). Na nekatere osnovne jezikovne, tipološke, stilistične in vsebinske razlike med avstrijsko slovensko literaturo in slovensko literaturo v Jugoslaviji in Italiji je pozneje opozoril tudi Lev Detela (1992: 11, 31–32).

Pogledi tedanje slovenske literarne vede, ki je literarno dejavnost na Koroškem praviloma povezovala z ustvarjalnostjo od »matice« ločene manjšine in z avtohtonostjo njenega razvoja, se v marsičem ujemajo z izjavami Florjana Lipuša, ki je v svoji kulturni publicistiki od šestdesetih let naprej tematiziral vprašanje položaja in ciljev koroške slovenske literature in piščočih. Tako je v polemiki *Literatura na zatožni klopi* z ozirom na ponemčevalni in raznarodovalni proces na Koroškem sodil, da »moramo dokazati, da znamo biti kulturno neodvisni, samostojni, podvrženi le lastni ustvarjalni volji. Da nam ne manjka samozavesti in vere v lastno življenje. Da smo se znebili čuta manjvrednosti tudi v kulturnem svetu« (Lipuš 1966: 26). Dejstvo, da se je »skupina mladih dvignila iz provincializma, pretrgala z večerniško literaturo, se odločno odrekla koroškemu utilitarizmu«, je označil za začetke, ki mogoče pomenijo »tudi kulturno priključitev slovenskemu narodu« (Lipuš 1968: 576).

Usmeritev k avtohtonemu in kakovostnemu slovenskemu literarnemu ustvarjanju je mogoče razbrati tudi iz znane Lipuševe *Diskusijske podlage za literarni koncept koroških Slovencev* (1972), v kateri je glede »slovenskega pisatelja na Koroškem« predvidel, da more in mora najprej izpovedati sebe, da mora črpati iz svojega življenjskega prostora, iz občutja pripadnika manjšinskega naroda. Literarne motive naj oblikuje iz zgodovine koroških Slovencev in Slovencev sploh. Poglavitne naloge ne sme videti v mostičkih med enim in drugim narodom, ker je po svoji kulturni naravi močnejši in aktivno obvlada dva ali več kulturnih krogov. Ne sme se izčrpati v izvažanju slovenske besede, v kulturni izmenjavi med narodoma v deželi ali z matičnim narodom. Njegov cilj mora biti avtohtono literarno stvarjenje, ki mora delovati na domačih tleh; njegov odnos do nemštva

mora biti iskren in odprt, naslanjati se mora na matični narod, se v njem čistiti in krepiti (Lipuš 1972: 1–2). Podobno je Lipuš tudi na Koroških kulturnih dnevih leta 1973 kot cilj slovenskih avtorjev na Koroškem navedel »avtohtono stvarjenje v službi slovenskega jezika, na kraju samem, na Koroškem, in za Koroško« (Lipuš 1974: 8). Pozneje je svoje literarne nazore še pomenljivo spremenil in mdr. modificiral v tem, da se mu je zdela smiselna in upravičena samo umetniška literatura, kajti »samo izvirna literatura /.../ preide v last vseh ljudi na svetu in postane del svetovne literature« (Lipuš 1983: 328).

Že v zgodnjih sedemdesetih letih se je Erich Prunč dotaknil vprašanja v nemščini napisane literature slovenskih koroških avtorjev, ko je zagovarjal tezo, da sodijo v okvir vsake literature nacionalne ali regionalne skupnosti vse besedne umetnine, pisne in ustne, ne glede na to, ali so oblikovane oziroma preoblikovane v nacionalnem, nadsacionalnem ali tujem jeziku. Zanimivo je, da je z ozirom na estetskocomunikacijsko funkcijo nemških besedil Florjana Lipuša in Janka Messnerja domneval, da jih verjetno ni mogoče šteti k slovenski literaturi, ker jih je prvi pisal zato, da bi se uveljavil tudi v nemški literarni sferi, drugi pa zato, da bi nemške sodeželane opozoril na problem slovenske etnične manjšine na Koroškem (Prunč 1973: 59).

S prispevkom *Die Literatur der nationalen Minderheiten* (1976), ki sta ga Erich Prunč in Stanislaus Hafner napisala za ugledno Kindlerjevo literarno zgodovino, je bilo slovstveno ustvarjanje koroških Slovencev in drugih etničnih manjšin predstavljeno tudi kot del sodobne literature v Avstriji. Podobno povezovalno funkcijo je imela antologija *Das slowenische Wort in Kärnten/ Slovenska beseda na Koroškem* (1985), v kateri je Pavle Zablatnik, avtor literarnozgodovinskega pregleda literature koroških Slovencev po letu 1918, o mladi avtorski generaciji sodil, da poskuša preseči vsakršno jezikovno in estetsko getoizacijo in provincializem ter zavestno piše ne samo za Koroško, temveč za ves slovenski govorni prostor. Prav tako išče stik z literarnimi ustvarjalci v avstrijskem kulturnem prostoru in zunaj njega, s prevodi lastnih del pa si utira pot v mednarodni svet (Zablatnik 1985: 211–212).

O integriranosti sodobne koroške slovenske literature tako v vseslovenski kot avstrijski literarni kontekst je pisal že Lev Detela (1972: 62; 1977: 147), toda zlasti mladi ustvarjalci so gledali na njen in svoj lastni položaj precej drugače. Jani Oswald (1986: 16) je videl v govorjenju o literaturi, ki je v originalu skoraj nihče ne pozna in je le izjemoma dostopna preko dobrih prevodov, cementiranje koroške slovenske literature v vlogi »eksotov« na avstrijskem literarnem prizorišču, omejevalni uvozni predpisi Jugoslavije pa so po njegovem onemogočali tudi njeno globlje prodiranje v slovenski prostor. Podobno se je imel Janko Ferik kot pripadnik manjšine, ki objavlja v nemščini, za eksota med avstrijskimi pisatelji (Šlibar 1998: 173), medtem ko je Maja Haderlap (1986: 10–11), ki je vrednote literarnega ustvarjanja vezala na izkušnjo ogroženosti, majhnosti in periferije, glede oblastnih in obenem

prilagodljivih centrov sodila, da odbijajo in ignorirajo robove, ko pa ti postanejo zanimivi, jih skušajo potegniti vase.

Do vidnih sprememb pri opredeljevanju in označevanju koroške slovenske literature je prišlo v letih razkroja realnega socializma, dezintegracije Jugoslavije in slovenske osamosvojitve ter v zvezi z evropskimi združevalnimi procesi. Medtem ko je bil dotlej poudarek na njenih družbeno utemeljenih posebnostih in so prevladovala pojmovne kategorije kot *matica*, *zamejstvo*, *manjšina* in *narodna skupnost*, so se poslej uveljavile kulturnoprostorske in regionalistično zaznamovane oznake. Na ta razvoj so vplivali tudi novi literarnoestetski koncepti, diskusije o interetničnosti in medkulturnosti, politična prizadevanja za čezmejno sodelovanje, ne nazadnje pa tudi spoznanje o razkoraku med hegemonističnimi monokulturnimi diskurzi in realnimi življenjskimi in umetniškimi praksami.

Da so družbene premene neposredno vplivale na literarnovedni diskurz, je razvidno na primer iz članka *Vprašanje zavrnosti in prostosti v slovenski književnosti na Koroškem* Borisa Paternuja, v katerem je avtor zapisal, da prihaja čas, ko postaja strogo ločevanje slovenske književnosti po državnih mejah vse manj smiselno. Slovensko književnost na Koroškem je opredelil kot eno »izmed regij slovenske književnosti kulture /sic!/, ki kljub razlikam »čuti, misli in diha v enem jeziku«, oznako *književna regija* pa je razlagal kot sinonim za to, kar »označujemo z izrazi ‘matična’, ‘zamejska’, ‘izseljenska’ ali ‘emigrantska’ književnost« in kar se »ne bi smelo več ločevati v samozadostna ali čisto osamljena območja slovenske književnosti« (Paternu 1990: 1).¹ Njegova glavna pozornost pa je veljala univerzalnim zakonitostim in procesom, ki delujejo znotraj sistemov in podsistemov nacionalnih literatur kot nadsistem, ki pripada literaturi kot umetnosti (prav tam: 3). Gre torej za perspektivo, ki presega jezikovne in nacionalne sisteme in opozarja na univerzalne plati umetniške literature.

Modela nacionalnih literatur niso dopolnjevali samo univerzalistični pogledi, temveč tudi pristopi, ki so sistematično izhajali iz pluralnosti regionalnih kultur. K uveljavljanju teh zasnov je bistveno prispeval komparativist Johann Strutz, raziskovalec literatur v alpsko-jadranskem prostoru. V zborniku *Profile der neueren slowenischen Literatur in Kärnten* je Strutz kot specifično slovanskih literatur v Avstriji navedel njihovo ekvidistanco tako do druge jezikovne kulture, tj. nemščine, kot do dotične »mattice«. Opozoril je na »čudne redukcije« v jugoslovanski slovenistiki, ki da je slovensko literaturo na Koroškem obravnavala kot »zamejsko« in ločeno od osrednje slovenske literature, glede avstrijske slovenistike pa je menil, da jo je le redko obravnavala z literarnega vidika (Strutz 1989: 10). Podobno kot avstrijsko je tudi slovensko literaturo opredelil kot večnacionalno književnost, ki je razčlenjena na avtohtone dele v Jugoslaviji oz. Sloveniji, Italiji, na Madžarskem in na avstrijskem Koroškem ter na izseljensko literaturo (prav tam: 11–12).

¹ V nemškem prevodu Paternujevega članka so izrazi *matična*, *zamejska* in *izseljenska* ali *emigrantska književnost* z ozirom na ciljni recepcijski prostor prevedeni takole: *zentralslowenische, Volksgruppen- und Emigrantenliteratur* (Paternu 1991: 154).

V prvi izdaji *Profilov* je Strutz sodobno slovensko literaturo na Koroškem označil tudi kot *malo literaturo*, ki po Kafki ni toliko zadeva literarne zgodovine, ampak naroda, vendar je v drugi izdaji domneval, da se je medtem iz male literature razvila v literaturo za nadregionalno raztreseno specializirano manjšino in literarno vedo. Glede izvornih nemških besedil mlajših avtorjev je sodil, da so posledica integracije v dvokulturni publicistični in recepcijski kontekst, v pisanju v dveh jezikih ali simultanem dvojezičnem pisanju pa je videl novo kakovost sodobne koroške literature (Strutz 1998: 28–29, 31).

Literatura, ki ni več zadeva naroda, potemtakem tudi ni več manjšinska niti nujno regionalna. Tako je Florjan Lipuš leta 1994 zapisal, da slovensko pišoči avtor na Koroškem ne piše niti za narodno skupnost v deželi niti zaradi nje niti za neko narodno celoto, temveč samo zaradi sebe in za sebe. Pisatelj naj meri samo na jezik, njegov edini cilj bi moral biti ustvarjanje dobrih besedil. Ker je kulturna politika slovenske narodne skupnosti v jeziku zmeraj videla samo tehnično komunikacijsko sredstvo in je slovenščino nivelizirala navzdol, med pišočim, ki mu je jezik kulturna dobrina, in njegovim ljudstvom, ki je jezik degradiralo v sredstvo, ne more biti soglasja. Zato njegova besedila, ki se morajo razlikovati od njegovih ljudi, ne morejo biti napisana zanje in jih tudi ne morejo brati, avtorju pa preostaja samo notranja emigracija. Lipuš sicer zapiše, da čuti pripadnost slovenskemu kulturnemu krogu, vendar trdi, da to ne vpliva na njegovo pisanje. Ne zanima ga, h kateremu narodu se slučajno prišteva in za katerim hribom je doma, zanima ga samo, kje v človeški družbi je lahko to, kar je (Lipuš 2000: 309–311).

Če sledimo tukaj in prej navedenim Lipuševim izjavam, se je sodobna koroška slovenska literatura razvijala na podmeni avtohtonosti in ob naslanjanju na osrednji slovenski prostor iz prvotnih narodno- in literarnoemancipacijskih prizadevanj mimo obdobja angažiranosti za narodno skupnost v individualno umetniško ustvarjanje. S tem so preseženi sistemi in podsistemi nacionalnih in regionalnih literatur, kar pa ne pomeni, da je to ustvarjanje prenehalo biti sestavni del le-teh, temveč kaže, da se je literatura koroških Slovencev notranje razčlenila, tudi kar zadeva izbiro jezika, saj Lipuš mimogrede omenja, da prinaša dvo- in večjezičnost pišočemu in bralcu tudi neizmerljive prednosti (prav tam: 310).

Dvojezične, nemške in drugojezične pisave koroških slovenskih avtorjev je mogoče brez večjih težav obravnavati na osnovi primerjalnih in regionalističnih raziskovalnih pristopov ali individualnih avtorskih poetik, a slovenski oz. slovenistični literarni vedi in manjšini sami povzročajo odmik od slovenščine vendarle vrsto vprašanj in dilem. Tako je Silvija Borovnik glede slovenske književnosti v Avstriji po eni strani sodila, da se nahaja na napetem stičišču regionalnih in nadregionalnih tradicij ter zgodovinskih in modernih, kulturnih in narodnih identitet, po drugi strani pa se ji je zdel pojav, da nekateri »slovenski avtorji« pišejo tudi v nemščini ali prevajajo lastne tekste v nemščino, »vsaj s stališča ohranjanja slovenske kulture v Avstriji prej žalosten kot razveseljiv«, vzrok tega pa je videla v pešanju jezikovne zmogljivosti v slovenščini (Borovnik 2002: 52, 54, 69). Podobno piše

v prispevku *Medkulturnost slovenske književnosti na avstrijskem Koroškem*: »Najbolj žalostni smo, čeprav je treba tudi to dejstvo sprejeti, kadar slovenščino v njihovi literaturi povsem zamenja nemščina« (Borovnik 2008: 53–54), medtem ko je v članku *Dvojezičnost slovenske književnosti v Avstriji kot odraz dvojne identitete* predstavnik slovenske književnosti v Avstriji označila kot vzročne primere »medkulturnosti v književnosti« in se spričo nenehnega spreminjanja sveta spraševala, »ali lahko še sploh v kateri državi govorimo o enonacionalni, enojezični književnosti, o nekakšni monokulturi« (Borovnik 2012: 437).

Pojav nemških pisav seveda ni novost, a je bil problematiziran šele, ko je zajel tudi dobršen del mlajše koroške slovenske avtorske generacije.² Slovenska literarna veda je obravnavala tudi ta besedila, a ne dosledno in ni prav jasno, ali gre za del slovenske literature oziroma literature slovenske manjšine na Koroškem. Možen odgovor na vprašanje, kam umestiti nemško pisanje koroških slovenskih avtorjev, daje članek *Večjezičnost v sodobni poeziji Slovencev v Avstriji: multikulturnost ali asimilacija?* Davida Bandlja. Bandelj pod pojmom *književnost Slovencev v Avstriji* razume literarni podsistem slovenske književnosti, ki »že od 18. stoletja dalje bogati s svojim doprinosom tudi osrednjo slovensko literaturo in kulturo« in je »sestavni del slovenske literature«, z ozirom na ugotovitve Johanna Strutza pa opozarja, da nekatere avtorje zaradi nemško pisane lirike ni več mogoče imeti zgolj za slovenske, ker obvladajo tako slovenski kot nemški literarni sistem. Njihova literatura ni niti samo slovenska niti samo nemška in bi rada kanonizirala literaturo, ne pa koda – jezika, v katerem se ta literatura piše (Bandelj 2008: 159, 161). Avtor pripominja, da raba nemščine kot privilegiranega jezika »prav gotovo ne govori v prid razvoju sodobne poezije v slovenskem jeziku med Slovenci v Avstriji«, vendar meni, da literatura obstaja zunaj kalupov kot multikulturnost in asimilacija in da bo obstajala, dokler bo obstajal kod (prav tam, 174). Kakšen bo ta kod v prihodnosti, pušča odprto, verjame pa, da bo poezija Slovencev v Avstriji doživljala dvojno renesanso –

po eni strani zaradi klasično navdahnjenih pesnikov, ki bodo gojili svojo pesem v slovenskem jeziku in omogočali, da se le-ta razvije kot delež celotne slovenske literature; po drugi strani pa bodo dvojezični in večjezični pesniki brisali mejo med literaturama na Koroškem, ki je že zmeraj predvsem jezikovna, in ustvarjali »koroški literarni prostor«, ki bo neodvisen (nikakor pa ne nepovezan!) bodisi od nemško-avstrijske bodisi od osrednje slovenske literature. (Bandelj 2008: 175.)

² Janko Ferk (*Der verurteilte Kläger*, 1981; *Am Rand der Stille*, 1991; *Landnahme und Fluchtnahme*, 1997; *Brief an den Staatsanwalt*, 2008), Fabjan Hafner (*Gelichter + Lichtes*, 1991; *Freisprech-anlage/Brezročno govorjenje/Vivavoce*, 2001), Jani Oswald (*Babi/ylon*, 1992; *Achillesverse. Kein Heldenepos*, 1996; *Frakturen*, 2007; *Andante Mizzi*, 2010; *Quaran Tanja*, 2013), Jozej Strutz (*Orgel des Sonnenlichts/Orglanje svetlobe*, 1995), Kristijan Močilnik (*Waches Schwester oder Die soziale Evolution der planetaren Liebe*, 1999; psevdonim Miriam Schöfman), Maja Haderlap (*Gedichte/Pesmi/Poems*, 1998; *Engel des Vergessens*, 2011), Rezka Kanzian (*Cvet na gnojšču/Schattenblüten*, 2006; *Krivopétnica/Heimsuchung*, 2010), Ferdinand Skuk (*Der Heimat treu*, 2007).

Ta model temelji na kriteriju jezika, ki gradualno odloča o tem, kdaj so dotična besedila del (koroške) slovenske literature in kdaj ustvarjajo »koroški literarni prostor«. Strogo ločevanje po jezikovnih merilih pa bi pomenilo, da npr. roman *Engel des Vergessens* (2011) Maje Haderlap ne bi mogel biti del koroške slovenske literature, čeprav ga je napisala koroška Slovenka. Nerazrešeno je tudi vprašanje, kam uvrstiti besedila neslovenskih avtorjev, ki uporabljajo slovenščino in/ali pišejo o temah, ki zadevajo zgodovinski, življenjski in izkustveni svet manjšine, kot npr. roman *Mara Kogoj* (2007) Kevina Vennemanna ali dramska proza *Immer noch Sturm* (2011) Petra Handkeja, ki je v imaginarij svoje družinske zgodbe vnesel partizansko izkušnjo, v besedilo pa slovenščino. Ali gre za literaturo, ki ni več zgolj »nemška«, in prihaja do brisanja mej med literaturama in soustvarjanja »koroškega literarnega prostora« tudi pri neslovenskih avtorjih?³ Potemtakem bi moral ta prostor zaobjemati množino vseh pisav, ki ga predstavljajo, ne glede na jezik in poreklo ustvarjalcev.

Tudi če naj bo jezik osnovno merilo, sta kategoriji manjšinskosti in regionalnosti vsekakor preozki za sodobno slovensko literarno ustvarjanje na Koroškem, saj ga sooblikujejo tudi avtorji iz Slovenije, za katere ni vedno mogoče trditi, da so se »naturalizirali« ali da bi si to nujno želeli. Anita Hudl, ki je svoje pisanje usklajevala tudi s potrebami lokalnega prosvetnega dela, je bila konec šestdesetih let ob prihodu na Koroško po lastni izjavi sprejeta kot tujka, ki bi se morala povsem podvreči slovenski vaški tradiciji, če naj bi obveljala za Slovenko (Obid 1998: 122). Podcenjujoč odnos do Slovencev iz Slovenije je opazila tudi Alenka Hain, aktualno najvidnejša slovenska dramatičarka na Koroškem. Ko sodeluje z mladinskimi skupinami in z njimi ali zanje piše gledališke scenarije, obravnava tudi koroške teme, a njene samostojne drame nimajo tega obeležja (Destovnik 2007: 158–159). Vinko Ošlak pogosto sega po koroških motivih in je praviloma upoštevan v novejših pregledih koroške slovenske literature, toda recepcijsko je vendar udomačen v osrednjem slovenskem prostoru. Da tudi najmlajša slovenska literatura, ki nastaja na Koroškem, ni zgolj manjšinska, pokaže primer leta 2011 izdanih pesniških zbirk Kvine Hutterer, Amine Majetić in Nine Zdouc, treh absolventk slovenske gimnazije v Celovcu. Prvi dve sta iz Slovenije, slednja je koroška Slovenka in samo iz njene poezije odseva koroška slovenska stvarnost. Glede na to, da aktualno slovensko literarno ustvarjanje na Koroškem ni nujno povezano z manjšino in da tudi drugod v Avstriji nastaja slovenska literatura, ni presenetljivo, da ga slovenska literarna veda v novejšem času obravnava tudi z vidika literarnega ustvarjanja Slovencev v Avstriji in s tem vzpostavlja širši avstrijski (pod)sistem slovenske literature.

³ Mednje sodijo Tina Leisch (*Elf Seelen für einen Ochsen*, 2003), Bernd Liepold-Mosser (*Romeo & Julia*, 2007; *Partizan*, 2008, *Prežihove sanje/Prežih's Traum*, 2010), Simone Schönnett in Harald Schwinger (*Zala*, 2010).

Sklep

Literatura Slovencev na avstrijskem Koroškem se je v estetskem, jezikovem in tematskem pogledu ter z ozirom na biografije ustvarjalcev toliko zdiferencirala, da je ni več mogoče obravnavati niti samo kot manjšinsko niti samo kot regionalno niti kot zgolj slovensko. Raznovrstnost individualnih avtorskih poetik, ki sega od slovenskih pisav preko hibridnih oblik do pisanja v nemščini in drugih jezikih, nemara zahteva nove prijeme, ki bodo dopolnili nacionalne, regionalne, medkulturne in univerzalistične pristope in bodo lahko zaobjeli tudi besedila neslovenskih avtorjev, ki soustvarjajo literarne podobe koroške stvarnosti in katerih pisanje se prepleta s slovenskim literarnim sistemom.

Literatura

Bandelj, David, 2008: Večjezičnost v sodobni poeziji Slovencev v Avstriji: medkulturnost ali asimilacija? Košuta, Miran (ur.): *Slovenščina med kulturami*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19). 159–176.

Borovnik, Silvija, 2002: Delež Koroške v sodobni slovenski prozi. Jesenšek, Marko (ur.): *Nacionalno – regionalno – provincialno*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 13). 52–76.

Borovnik, Silvija, 2008: Medkulturnost slovenske književnosti na avstrijskem Koroškem. Košuta, Miran (ur.): *Slovenščina med kulturami*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 19). 43–54.

Borovnik, Silvija, 2012: Dvojezičnost slovenske književnosti v Avstriji kot odraz dvojne identitete. Stankovska, Petra, Wtorkowska, Maria, in Pally, Jozef (ur.): *Individualna in kolektivna dvojezičnost*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 437–449.

Destovnik, Irena, 2007: Alenka Hain. *Koroški koledar 2008*. Celovec: Drava. 154–159.

Detela, Lev, 1972: Slovenska koroška povojna literatura. *Mladje* 11. 42–62.

Detela, Lev, 1977: *Povojni slovenski koroški pesniki in pisatelji. Obrazi sodobne koroške književnosti v slovenskem jeziku. Esejistična razmišljanja o slovenski povojni literaturi v Avstriji*. Celovec: Družba sv. Mohorja.

Detela, Lev, 1992: *Die Literatur der Kärntner Slowenen und die slowenische Literatur*. Ferik, Janko, in Legge, Ludwig (ur.): *Der Flügelschlag meiner Gedanken. Referate und literarische Beiträge des Symposiums »Tage der Kärntner slowenischen Literatur« in Marburg an der Lahn*. Celovec in Dunaj: Mohorjeva založba. 11–34.

Grafenauer, Ivan, 1946: Slovensko slovstvo na Koroškem – živ člen vseslovenskega slovstva. Grafenauer, Bogo, Ude, Lojze, in Veselko, Maks (ur.): *Koroški zbornik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 284–343.

Haderlap, Maja, 1986: O iskanju in izgubi centra. Koroška slovenska literatura mladih in osrednji slovenski prostor. *Mladje* 63. 6–11.

Hafner, Stanislaus, in Prunč, Erich, 1986: Die Literatur der nationalen Minderheiten. Spiel, Hilde (ur.): *Kindlers Literaturgeschichte der Gegenwart. Autoren, Werke, Themen, Tendenzen seit 1945. Die zeitgenössische Literatur Österreichs*. Zürich in München: Kindler. 671–688.

- Kmecl, Matjaž, 1973a: Književnost zamejskih koroških Slovencev po plebiscitu. Prunč, Erik, in Malle, Gustav (ur.): *Koroški kulturni dnevi I. Zbornik predavanj*. Maribor: Obzorja. 151–165.
- Kmecl, Matjaž (ur.), 1973b: *9. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Kmecl, Matjaž, 1979: Slovenska Koroška in slovenska matična literatura. Prunč, Erik, in Malle, Gustav (ur.): *10. koroški kulturni dnevi. Zbornik predavanj/10. Kärntner Kulturstage. Almamach der Vorträge*. Maribor: Obzorja; Celovec: samozaložba. 122–129.
- Lipuš, Florjan, 1966: Literatura na zatožni klopi. *Mladje* 6. 24–27.
- Lipuš, Florjan, 1968: Kulturni položaj koroških Slovencev. *Naši razgledi* 17/22. 576.
- Lipuš, Florjan, 1972: Diskusijska podlaga za literarni koncept koroških Slovencev. *Mladje* 11. 1–2.
- Lipuš, Florjan, 1974: Literarno ustvarjanje na periferiji dveh kulturnih središč. *Naši razgledi* 23/1. 8–9.
- Lipuš, Florjan, 1983: Na rob koroški literaturi. *Naši razgledi* 32/11. 328–329.
- Lipuš, Florjan, 2000: Zum literarischen Selbstverständnis und zur Perspektive: Wie produziere ich als slowenischer Autor in Kärnten? Amann, Klaus, in Strutz, Johann: *Lipuš lesen. Texte und Materialien*. Celovec, Dunaj, Ljubljana in Sarajevo: Wieser. 309–312.
- Obid, Vida, 1998: Anita Hudl. Zwischen Anpassung und Identität. Strutz, Johann (ur.): *Profile der neueren slowenischen Literatur in Kärnten. Monographische Essays. 2.*, razširjena izdaja. Celovec: Mohorjeva založba. 119–124.
- Oswald, Jani, 1986: Koroška slovenska literatura in avstrijski literarni prostor. *Mladje* 63. 12–17.
- Paternu, Boris, 1973: Problem dveh tipov slovenske literature s posebnim ozirom na njen koroški del. Prunč, Erik, in Malle, Gustav (ur.): *Koroški kulturni dnevi I. Zbornik predavanj*. Maribor: Obzorja. 87–99.
- Paternu, Boris, 1991: Hemmung und Freiheit in der slowenischen Literatur in Kärnten. *Die Slowenische Literatur in Kärnten. Ein Lexikon*. Celovec: Drava. 153–175.
- Paternu, Boris, 1991: Vprašanje zavrtosti in prostosti v slovenski književnosti na Koroškem. *Sodobnost* 39/1. 1–14.
- Pogačnik, Jože, 1972: *Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo (oris izhodišč in ocena vrednosti)*. Trst: Zaliv (Kosovelova knjižnica 5).
- Prunč, Erich, 1973: Ustna in pisna tradicija v slovenskem slovstvu na Koroškem. Kmecl, Matjaž (ur.): *9. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 59–69.
- Strutz, Johann, 1989: Eine »kleine Literatur«. Zur Soziologie und Ästhetik der neueren slowenischen Literatur in Kärnten. *Profile der neueren slowenischen Literatur in Kärnten. Monographische Essays*. Celovec: Mohorjeva založba. 11–35.
- Strutz, Johann, 1998: Eine »kleine Literatur«. Zur Soziologie und Ästhetik der neueren slowenischen Literatur in Kärnten. Strutz, Johann (ur.): *Profile der neueren slowenischen Literatur in Kärnten. Monographische Essays. 2.*, razširjena izdaja. Celovec: Mohorjeva založba. 11–32.

Šlibar, Neva, 1998: »Lies adagio«. Zur Lyrik und Prosa Janko Ferks. Strutz, Johann (ur.): *Profile der neueren slowenischen Literatur in Kärnten. Monographische Essays. 2.*, razširjena izdaja. Celovec: Mohorjeva založba. 169–187.

Zablatnik, Pavle, 1985: Die Literatur der Kärntner Slowenen vom Jahre 1918 bis zur Gegenwart. Vospornik, Reginald, idr. (ur): *Das slowenische Wort in Kärnten. Schrifttum und Dichtung von den Anfängen bis zur Gegenwart/Slovenska beseda na Koroškem. Pismenstvo in slovstvo od začetkov do danes.* Dunaj: Österreichischer Bundesverlag. 175–213.